

**ПЕРЕДУМОВИ ВІДКРИТТЯ ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В ПЕРІОД РУМУНСЬКОЇ
АДМІНІСТРАЦІЇ (1941-1944 РР.)**

Публікація присвячена дослідженню політики румунської адміністрації стосовно відкриття вищих навчальних закладів в місті Одесса. Джерельною базою дослідження є документи Державного архіву Одеської області та румунська періодична преса.

Автор простежує становлення Одеської вищої школи, яка мала базуватися, з одного боку, на класичній системі освіти розвинених країн, а з іншого, – враховувати місцеві умови, зокрема, такі як забезпечення викладацькими кадрами, відповідними установами, матеріально-технічною базою. Передбачалося відкриття Одеського університету, який мав складатися з семи факультетів: теологічного, історико-філологічного, фізико-математичного, юридичного, медичного, політехнічного та сільськогосподарського. Із них п'ять були класичними, а саме: теологічний, історико-філологічний, фізико-математичний, юридичний, медичний. Новим факультетом став теологічний, його відкриття відповідало основним напрямкам ідеологічної політики окупаційної адміністрації.

Важливим питанням, яке постало перед окупаційною адміністрацією, була потреба у професійних кадрах з вищою юридичною та економічною освітою. Радянська підготовка відповідних спеціалістів була, з точки зору нової влади, незадовільною, оскільки орієнтувалася на зовсім інший господарський та правовий устрій.

Румунська влада визнавала необхідність відокремлення технічної, сільськогосподарської, ветеринарної, художньої та музичної освіти, оскільки ці напрями не належали до класичної університетської системи освіти. З огляду на фінансові складнощі, технічна та сільськогосподарська освіта, як

наголошувалося, тимчасово були представлені відповідними факультетами Одеського університету.

В подальшому не виключалася можливість виокремлення цих напрямів підготовки зі складу університету в окремі інститути згідно з класичними освітніми канонами.

Вища художня освіта в Одесі часів окупації була представлена академією вишуканих мистецтв, а вища музична освіта – консерваторією.

Ключові слова: румунська адміністрація, вища освіта, Одеський університет, історико-філологічний факультет, юридичний факультет, консерваторія, академія вишуканих мистецтв.

Остащук Вера

ПРЕДПОСЫЛКИ ОТКРЫТИЯ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ В ПЕРИОД РУМЫНСКОЙ АДМИНИСТРАЦИИ (1941-1944 ГГ.)

Публикация посвящена исследованию политики румынской администрации по открытию высших учебных заведений в городе Одесса. Базой исследования служили документы Государственного архива Одесской области и румынская периодическая пресса.

Автор прослеживает становление Одесской высшей школы, которая должна была базироваться, с одной стороны, на классической системе образования развитых стран, а с другой - учитывать местные условия, в частности, такие как обеспечение преподавательскими кадрами, соответствующими учреждениями, материально-технической базой. Предполагалось открытие Одесского университета, который должен был состоять из семи факультетов: теологического, историко-филологического, физико-математического, юридического, медицинского, политехнического и сельскохозяйственного. Из них пять были классическими, а именно: теологический, историко-филологический, физико-математический, юридический, медицинский.

Новым факультетом стал теологический, его открытие соответствовало основным направлениям идеологической политики оккупационной администрации.

Важным вопросом, который стоял перед оккупационной администрацией, была потребность в профессиональных кадрах с высшим юридическим и экономическим образованием. Советская подготовка соответствующих специалистов была, с точки зрения новой власти, неудовлетворительной, поскольку ориентировалась на совершенно другой хозяйственный и правовой строй.

Румынские власти признавали необходимость отделения технического, сельскохозяйственного, ветеринарного, художественного и музыкального образования, поскольку эти направления должны относиться к классической университетской системе образования. Учитывая финансовые сложности, техническое и сельскохозяйственное образование, как отмечалось, временно были представлены соответствующими факультетами Одесского университета. В дальнейшем не исключалась возможность выделения этих направлений подготовки из состава университета в отдельные институты в соответствии с классическими образовательными канонами. Высшее художественное образование в Одессе было представлено академией изящных искусств, а высшее музыкальное образование - консерваторией.

Ключевые слова: румынская администрация, высшее образование, Одесский университет, историко-филологический факультет, юридический факультет, консерватория, академия изящных искусств.

Ostashchuk Vira

PREREQUISITES FOR THE OPENING OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS DURING THE ROMANIAN ADMINISTRATION(1941-1944)

The publication is devoted to the research of the policy of the Romanian administration regarding the opening of higher education

institutions in the city of Odessa. The source of the research is the documents of the State Archives of the Odessa region and the Romanian periodical press.

The author traces the formation of the Odessa Higher School, which should be based, on the one hand, on the classical system of education of developed countries, and on the other - to take into account local conditions, in particular, such as providing teaching staff, relevant institutions, material and technical base. It was supposed to open Odessa University, which should consist of seven faculties: theological, historical-philological, physical and mathematical, legal, medical, polytechnical and agricultural. Of these, five were classical, namely: theological, historical and philological, physical and mathematical, legal, medical.

The new faculty became a theological one, its discovery was in line with the main directions of the ideological policy of the occupation administration.

An important issue that faced the occupation administration was the need for professional staff with higher legal and economic education. The Soviet training of the relevant specialists was, from the point of view of the new government, unsatisfactory, since it was guided by a completely different economic and legal arrangement.

The Romanian authorities recognized the need to separate technical, agricultural, veterinary, artistic and musical education, since these directions did not belong to the classical university system of education. Taking into account financial difficulties, technical and agricultural education, as it was emphasized, was temporarily represented by the relevant departments of the Odessa University

In the future, the possibility of distinguishing these areas of training from the university into separate institutes according to the classical educational canons was not excluded.

The highest artistic education in Odessa during the occupation was presented by the Academy of Fine Arts, and higher musical education was conservatory.

Key words: Romanian administration, higher education, Odessa University, Faculty of History and Philology, Faculty of Law, Conservatory, Academy of Fine Arts.

Постановка проблеми. Інтеграція, демократизація і гуманізація української освіти у світову освітню систему вимагають критичного аналізу її розвитку у різні історичні періоди.

Актуальність проблеми обумовлена недостатньою вивченістю цієї сторінки історії Одеси. Без вивчення окреслених проблем неможливе цілісне бачення історії Другої Світової війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комплексного історичного дослідження присвяченого означеним проблемам на сьогодні не існує, хоча окремі аспекти окупаційної політики, в тому числі освітньо-наукові розглядалися в контексті більш ґрунтовних робіт, присвячених добі окупації. Їх можна поділити на чотири групи: радянські (Левит Й.Є., Єгоров В.Ф., Зотов Н.І.), сучасні вітчизняні (Щетніков В.П., Черкесов А.А. і Гридін В.П.), американські (А. Даллін), румунські та молдавські (А. Габор, О. Веренка, Р. Соловей) дослідники.

Джерельною базою дослідження є фонд “Одеський університет Дирекції Культури губернаторства Трансністрії” Державного архіву Одеської області та румунська періодична преса, яка виходила у 1941 – 1944 рр. в Одесі, зокрема «Одесская газета», «Одесса», «Молва».

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Досить довго дослідники були позбавлені можливості об’єктивно і неупереджено вивчати питання, пов’язані з реалізацією німецько-румунською окупаційною владою освітньої політики на Півдні України. Об’єктивне вивчення цієї проблеми сприятиме відновленню повноти історичної пам’яті, яка десятиліттями фальсифікувалася через ідеологічні причини.

Виходячи з цього, **метою даної роботи** є дослідити політику румунської окупаційної адміністрації стосовно відкриття вищих навчальних закладів м. Одеси

Виклад основного матеріалу.

Румунська система освіти передбачала наявність трьох ступенів: початкової (народної) освіти, яка була обов'язковою, середньої та вищої освіти [5]. Проблемами розвитку вищої освіти займалася субдирекція вищої освіти та наукових досліджень, яка функціонувала у складі дирекції культури [6].

Кураторство над вищими навчальними закладами та здійсненні необхідних реформ вищої освіти було доручено професору Бухарестського університету Траяну Херсені.

Принципи реформування вищої освіти в Одесі були викладені в інструкції дирекції культури губернаторства «Про структуру університету». Реформа Одеської вищої школи, згідно з документом, мала базуватися, з одного боку, на класичній системі освіти розвинених країн, а з іншого, – враховувати місцеві умови, зокрема, такі як забезпечення викладацькими кадрами, відповідними установами, матеріально-технічною базою.

Виходячи з цього, університет мав складатися з семи факультетів: теологічного, історико-філологічного, фізико-математичного, юридичного, медичного, політехнічного та сільськогосподарського. Із них п'ять були класичними, а саме: теологічний, історико-філологічний, фізико-математичний, юридичний, медичний.

Відкриття теологічного факультету обґрунтовувалося існуванням аналогічних інституцій в університетах Болгарії, Греції, Румунії, Сербії. Православна теологія до революції викладалася також в духовних академіях Петербургу, Москви, Києва.

Відкриття теологічного факультету обґрунтовувалося румунською владою необхідністю забезпечення повноти університетської освіти й науки. Варто додати, що його відкриття відповідало основним напрямкам ідеологічної політики окупаційної адміністрації.

Історико-філологічний факультет, як зазначалося вище, також входив до системи класичної університетської освіти, однак його організація зазнала впливу місцевої специфіки. Відкриття літературно-філософського або історико-філологічного факультету мало на меті задоволення потреби у

викладачах філософії, історії, латини, західноєвропейських мов, російської мови та літератури на окупованих територіях. Факультет також мав готувати наукових співробітників історичних музеїв, архівів, бібліотек. З огляду на це у його складі формувалося кілька відділень, а саме: філософське, історичне, класичної філології, романо-германської філології, російської мови та літератури. Відділення мали готувати кадри, які до того навчалися у вищих навчальних закладах, що існували в Одесі в радянські часи у вигляді окремих інститутів (інституту іноземних мов) або факультетів університету (історичного, філологічного, російської мови та літератури).

Відповідно до класичної системи університетської освіти передбачалося відкриття фізико-математичного факультету, або факультету точних наук. Він мав готувати викладачів математики, космографії, фізики, хімії, природознавства, географії, а також кваліфікованих співробітників природничо-наукових музеїв, обсерваторій, лабораторій, дослідних станцій, науково-дослідних інститутів і т.д. [7]. В дореволюційній Росії такий факультет складався з двох відділень: математичних та природничих наук. В інструкції «Про структуру університету» зазначалося, що на базі факультету мали працювати математичне, фізичне, хімічне, біологічне, геологічне, географічне відділення. Такий підхід був обумовлений місцевою специфікою, оскільки в радянські часи в Одеському університеті ці спеціальності були представлені окремими факультетами (математичний, фізичний, хімічний, біологічний, географічний).

Важливим питанням, яке постало перед окупаційною адміністрацією, була потреба у професійних кадрах з вищою юридичною та економічною освітою. Радянська підготовка відповідних спеціалістів була, з точки зору окупаційної влади, незадовільною, оскільки орієнтував на зовсім інший господарський та правовий устрій. Нестачу кадрів зумовлювало і те, що 1930 р. в Одесі з політичних міркувань юридичний факультет було ліквідовано, оскільки, на думку більшовиків, юристи старої школи не могли забезпечити викладання права у марксистсько-ленінському дусі. Пізніше, внаслідок того, що необхідність юридичної освіти була усвідомлена радянським

керівництвом, постановою Ради Народних Комісарів про відновлення університетів на Україні, в тому числі Одеського, поновлювалася діяльність юридичних факультетів. Однак до 1941 р. ця постанова реалізована не була [8].

Відкриття юридичного факультету мало забезпечити Транснстрію працівниками юстиції (суддями, слідчими, прокурорами, адвокатами), керівним персоналом адміністративних, фінансових установ, а також економістами, викладачами права та політичної економії в середніх школах.

Варто мати на увазі, що у багатьох країнах, наприклад, Англії, Бельгії, Нідерландах, Швейцарії, Угорщині, Японії, деяких університетах Німеччини (Кельн, Мюнхен) економічна освіта здійснювалась на окремих економічних факультетах у складі університету. Такі ж підходи були притаманні і радянській вищій школі (напр. в Харкові, Тбілісі). Інколи економічний факультет входив до складу політехнікуму (наприклад, в Петербурзі та Ризі до революційної) або галузевих технічних інститутів (наприклад, в Одеському інституті консервної промисловості в радянські часи). Часто економічна освіта була також представлена спеціальними навчальними закладами (в Німеччині, Франції, Італії, Румунії). В дореволюційній Росії такими були комерційні інститути, а в Радянському Союзі – інститути народного господарства, інженерно-економічні, радянської торгівлі, фінансово-економічні, кредитно-економічні, планові тощо. В Одесі на 1941 р. існували кредитно-економічний інститут та інститут Радянської кооперативної торгівлі.

У зв'язку з необхідністю економії та браком викладацьких кадрів у галузі економічних наук (як зазначалося вище, радянські фахівці в цій галузі вважалися некваліфікованими) створення в Одесі окремого економічного факультету або інституту було визнане недоцільним. Викладання економічних дисциплін було організоване на юридичному факультеті. Подібна практика існувала в кількох навчальних закладах дореволюційної Росії, Німеччини та Швейцарії, де відповідні факультети мали назву «факультет правових та державних наук».

Таким чином, формування юридичної та економічної університетської освіти, з огляду на місцеву специфіку (принципово відмінний попередній, тобто радянський господарський та правовий устрій), відбувалося, з одного боку, за класичними зразками університетської освіти, з іншого, – здійснювалося з урахуванням дефіциту кадрів.

Велика увага у формуванні вищої школи надавалася організації медичного факультету. У його складі мало розпочати роботу фармацевтичне відділення, а також відділення фізичної культури.

У деяких країнах, в тому числі – Радянському Союзі, існували окремі хіміко-фармацевтичні інститути. Фармацевтичні факультети існували також у складі університетів, або фармацевтичні відділення – при медичних факультетах. Для румунської влади в Одесі з економічних причин остання модель організації факультету видавалася більш доцільною. Для його формування були використані викладацькі кадри та майно хіміко-фармацевтичного інституту, який діяв в Одесі до 1941 р.

На майбутнє дирекцією культури планувала створити на медичному факультеті також відділення фізичної культури за зразком Вищої школи фізичного виховання в Бухаресті. Воно мало готувати не тільки викладачів, а й науковців в галузі фізичної культури та гігієни в середніх школах.

У складі Одеського університету, окрім п'яти класичних факультетів, як уже зазначалося, функціонували також політехнічний та сільськогосподарський з їх підрозділами. Румунська влада визнавала необхідність відокремлення технічної, сільськогосподарської, ветеринарної, художньої та музичної освіти, оскільки ці напрями не належали до класичної університетської системи освіти. З огляду на фінансові складнощі, технічна та сільськогосподарська освіта, як наголошувалося, тимчасово були представлені відповідними факультетами Одеського університету.

Політехнічний факультет мав у своєму складі наступні відділення: електромеханічне, будівниче та харчової

промисловості; сільськогосподарський факультет – агрономічне, зоотехнічне та земледівське.

В подальшому не виключалася можливість виокремлення цих напрямів підготовки зі складу університету в окремі інститути згідно з класичними освітніми канонами [9].

Вища художня освіта в Одесі часів окупації була представлена академією вишуканих мистецтв, а вища музична освіта – консерваторією [10].

Окремої уваги заслуговує юридичний статус новостворених факультетів та відділень. Згідно з інструкцією «Про структуру університету», відділення факультетів були не адміністративними, а навчальними одиницями. Вони мали окремий навчальний план, що визначав спеціальність осіб, які закінчували той чи інший факультет університету. У разі великого обсягу роботи на відділенні припускалося створення посади помічника або заступника декана (продекана), наприклад, на фармацевтичному відділенні та на відділенні фізичної культури [11].

Перетворення відділень на окремі факультети за радянським зразком визнавалося недоцільним, оскільки, по-перше, велика кількість факультетів призвела б до ускладнення університетської структури та надмірного збільшення кількості членів в колегіальних органах, як то правління або сенат університету. По-друге, таке дроблення спричинило б збільшення адміністративних та канцелярських витрат, зокрема на заробітну платню деканам та технічними секретарям факультетів, що було визнано недоцільним з огляду на порівняно невелику кількість студентів на спеціальностях. Крім того, надмірний поділ університету на факультети призводив, з одного боку, до того, що ради факультетів склалися б з дуже малої кількості членів, а, з іншого – професори, які читали загальні курси для декількох факультетів, опинилися б надмірно [12].

Подібна політика проводилася щодо поділу відділень на спеціальності (наприклад, механіка, астрономія, геофізика). Дроблення було визнане надмірною спеціалізацією вищої освіти, яка не виправдовувала ні потребами середньої школи,

ані промисловості, сільського господарства та наукових установ. Крім того, деякі спеціальності не мали попиту в умовах війни. Передбачалося, що вузька спеціалізація повинна бути надана після завершення університету. З огляду на це деякі факультети (теологічний, юридичний) взагалі не мали відділень.

Спеціалізація мала проводитися на старшому курсі відповідного відділення шляхом встановлення факультативних або альтернативно-обов'язкових курсів. Не відбиваючись у дипломі спеціаліста, який закінчив факультет, спеціалізація мала встановлюватися за списком прослуханих і зарахованих дисциплін [13].

Варто відмітити, що відділення відкривалися не одразу. Це було пов'язане з малою кількістю студентів або недостатнім забезпеченням викладачами-спеціалістами.

Однак, у перший рік роботи університету відкривалися відділення і за малої кількості студентів. Мотивувалося тим, наприклад, що Новоросійський університет розпочав свою роботу у 1865 році, маючи на історико-філологічному факультеті всього 20 студентів.

Висновки. Таким чином, аналіз нормативної бази вищої освіти в Одесі дає можливість стверджувати, що румунська окупаційна адміністрація в основу формування вищих навчальних закладів намагалася закласти класичну систему університетської освіти з урахуванням місцевої специфіки, а також реалій війни. Підвищена увага надавалася розвиткові тих напрямків освіти, нестача в спеціалістах з яких відчувалася особливо гостро.

Література

1. Левит И.Э. Участие фашистской Румынии в агрессии против СССР. Истоки, планы, реализация (1.09.1939 – 19.11.1942) – Кишинев. – 1981. – С.319.
2. Єгоров В.Ф., Зотов Н.І. 907 днів в тылу врага.– Одесса: Маяк, 1969.– 74 с.

3. Щетников В.П. Одесский университет: 1941–1944 годы (по материалам оккупационной прессы) // Записки історичного факультету. – Одеса. – 1999. – Вип. 9. – С.266–271

4. Черкасов А.А. Оккупация Одессы. Год 1941. Очерки. – Одесса. – 2007. – 270 с.

5. Гридін В. Еще раз об Одессе и Транснистрии в 1941 – 1944 гг. // Юг. – 1995. – 30 июня.

5. Dallin A. Odessa, 1941–1944: a Case Study of Soviet Territory Under Foreign Rule. – Santa Monica, 1957.– 296 p.

6. Gabor A., Nicolae A. Petcu Biserica ortodoxă și evreii în timpul lui Antonescu. "Dosarele, Istoriei", nr. 11 (75), 2002.

7. Verenka O. Administratiacivilă română în Transnistria. – Chisinău, 1993. – Rodica Solovei Activitatea Guvernamentului Transnistriei în domeniul social-economic și cultural: 1941. – 29 ian.1944. Iasi, 2004

8. Одесская газета. – 1942. – 9 ноября.

9. Одесская газета. – 1943. – 26 октября.

10. Державний архів Одеської області – Ф.2271. – Оп. 4. – Спр. 5. – Арк. 24.

11. Державний архів Одеської області – Ф.2271. – Оп. 4. – Спр. 5. – Арк. 23.

12. Державний архів Одеської області – Ф.2271. – Оп. 4. – Спр. 5. – Арк. 7.

13. Державний архів Одеської області – Ф.2271. – Оп. 4. – Спр. 5. – Арк. 24-25.

14. Державний архів Одеської області – Ф.2271. – Оп. 4. – Спр. 5. – Арк. 22.

15. Державний архів Одеської області – Ф.2271. – Оп. 4. – Спр. 5. – Арк. 24-25.

16. Державний архів Одеської області – Ф.2271. – Оп. 4. – Спр. 5. – Арк. 23-а.

1. Levyt Y.Э. Uchastye fashyst-skoy Rumynyy v ahressyy protyv SSSR. Ystoky, plany, realizatsyya (1.09.1939 – 19.11.1942) – Kyshynev. – 1981. – S.319.

2. Yehorov V.F., Zotov N.I. 907 dnev v tylu vraha.– Odessa: Mayak, 1969.– 74 s.

3. Shchetnykov V.P. Odesskyy unyversytet: 1941–1944 hody (po materialam okkupatsyonnoy pressy) // Zapysky istorychnoho fakul'tetu. – Odesa. – 1999. – Vyp. 9. – S.266–271
4. Cherkassov A.A. Okkupatsyya Odessy. Hod 1941. Ocherky. – Odessa. – 2007. – 270 s.
5. Hrydin V. Eshche raz ob Odesse y Transnystryy v 1941 – 1944 hh. // Yuh. – 1995. – 30 yyunya.
5. Dallin A. Odessa, 1941–1944: a Case Study of Soviet Territory Under Foreign Rule. – Santa Monica, 1957. – 296 p.
6. Gabor A., Nicolae A. Petcu Biserica ortodoxă si evreii in timpul lui Antonescu. "Dosarele, Istoriei", nr. 11 (75), 2002.
7. Verenka O. Administratiacivilă română in Transnistria. – Chisinău, 1993. – Rodica Solovei Activitatea Guvernamentului Transnistriei on domeniul social-economic si cultural: 19auq.1941. – 29 ian.1944. Iasi, 2004
8. Odesskaya hazeta. – 1942. – 9 noyabrya.
9. Odesskaya hazeta. – 1943. – 26 oktyabrya.
10. Derzhavnyy arkhiv Odes'koyi oblasti – F.2271. – Op. 4. – Spr. 5. – Ark. 24.
11. Derzhavnyy arkhiv Odes'koyi oblasti – F.2271. – Op. 4. – Spr. 5. – Ark. 23.
12. Derzhavnyy arkhiv Odes'koyi oblasti – F.2271. – Op. 4. – Spr. 5. – Ark. 7.
13. Derzhavnyy arkhiv Odes'koyi oblasti – F.2271. – Op. 4. – Spr. 5. – Ark. 24-25.
14. Derzhavnyy arkhiv Odes'koyi oblasti – F.2271. – Op. 4. – Spr. 5. – Ark. 22.
15. Derzhavnyy arkhiv Odes'koyi oblasti – F.2271. – Op. 4. – Spr. 5. – Ark. 24-25.
16. Derzhavnyy arkhiv Odes'koyi oblasti – F.2271. – Op. 4. – Spr. 5. – Ark. 23-a.

23.10.2018